

TIPICUL MĂNĂSTIRILOR ȘI PAROHIILOR DIN BISERICA RUSĂ. SĂVÂRȘIREA UTRENIEI SEARA

Ieromonah Petru Pruteanu // www.teologie.net

Întrebare: Părinte, de ce în majoritatea mănăstirilor rusești Utrenia se săvârșește de fiecare dată seara, unită cu Vecernia? Care este explicația liturgică a acestei tradiții și cât de corectă este ea?

Răspuns: Înainte de a trece la răspunsul propriu-zis, vreau să precizez trei idei care se desprind din întrebarea Dumneavoastră. În primul rând nu e vorba doar de „mănăstirile rusești”, ci de mănăstirile din Biserica Ortodoxă Rusă, printre care se numără și majoritatea mănăstirilor din Republica Moldova, în care se slujește totuși românește (cu mici excepții pe malul Nistrului). În al doilea rând, țin să vă dezamăgesc, precizând că această anomalie tipiconală este caracteristică nu doar mănăstirilor din acest „spațiu canonic-liturgic”, ci și majorității parohiilor, mai ales ale celor de la oraș. De exemplu, în Chișinău practic nu există nici o biserică în care să se săvârșească Utrenia dimineața; nici măcar în cele dependente de „Mitropolia Basarabiei” (a BOR-ului). În al treilea rând, eu aș evita cuvântul „tradiție”, pentru că este vorba despre o practică liturgică relativ nouă, dacă e să o comparăm cu istoria bimilenară a Bisericii. Evitarea cuvântului „tradiție” ne face să abordăm problema mai critic, nu fanatic și rigid, idolatrizând după bunul plac o practică liturgică sau alta.

Abia acum vom încerca să răspundem concret la fiecare punct din întrebare, care nu va viza doar Biserica Rusă, ci și cea Română. Și s-ar putea ca răspunsul să fie doar un început de discuție, pentru că subiectul este extrem de complex și nu pot fi prezentate soluții definitive și general valabile.

1. Practica unirii Utreniei cu Vecernia este prevăzută de Tipicul Mănăstirii Sfântului Sava în cazul „privegherilor de toată noaptea” (agripnia¹) din ajunul duminicilor și al marilor sărbători. Există mai multe explicații de ce monahii din Palestina obișnuiau să săvârșească aceste „privegheri”², dar important este că acestea nu erau zilnice, iar când se

---

¹ Rușii numesc privegherea „vsénocinoie [bdénie]”, adică „[priveghere] de toată noaptea”. Și această denumire sună cu atât mai ridicol când se referă la o slujbă de 2-3 ore săvârșită pe la apusul soarelui. Pentru „agripnie” românii folosesc cuvântul „priveghere”, dar cu referire la unele privegheri din Postul Mare s-a preferat cuvântul slavonesc schimonosit – „denie” (de la „bdenie” = „priveghere”).

² Detalii vedeți în studiul nostru, *Istoria și rânduiala explicată a Privegherii de sâmbătă seara*, nota 10, p. 4, URL: <http://www.teologie.net/biblioteca/>

săvârșeau erau (la propriu) „de toată noaptea”, încât sfârșitul Utreniei corespundea răsăritului de soare, așa cum sugerează rugăciunile și cântările din această parte a Utreniei. Iată de ce Tipicul prevede ca în acest caz Miezonoptica să nu se mai citească, pentru că Privegherea ar trebui să se termine cu Ceasul I, adică la prima oră a zilei³. Pentru sărbătorile mai mici sau zilele de rând, așa cum prevede foarte clar Tipicul Mănăstirii Sf. Sava, Utrenia trebuie săvârșită dimineața, toate Laudele fiind săvârșite în ordinea lor firească. Seara: *Ceasul IX, Vecernia și Pavecernița*; spre dimineață: *Miezonoptica, Utrenia și Ceasul I*; iar în prima jumătate a zilei: *Ceasul III, Ceasul VI și Liturghia*, dar și invers: *Liturghia, Ceasul III și Ceasul VI*⁴. Sunt, deci, trei cicluri cu câte trei elemente.

2. În cazul în care Utrenia se face seara, cu mult înainte de miezul nopții, iar după aceea unii mai și mănâncă, o astfel de „priveghere” nu numai că nu are sens, ci este și un fel de amăgire a lui Dumnezeu și a noastră. Nu putem spune „Slavă Ție, Celui ce ne-ai arătat nouă lumina”, când afară este întuneric sau poate soarele abia apune. Nu poate un preot sincer și conștient să-i mulțumească lui Dumnezeu că s-a sculat din somn⁵, când el încă nu și-a luat cina și abia după aceasta urmează să se culce. Deci, făcând Utrenia seara, săvârșim de fapt un act formal, care în esență este o minciună.⁶ La fel se întâmplă și cu Vecernia săvârșită dimineața (în special în Postul Mare). Pe lângă această absurditate, săvârșirea permanentă a Utreniei unită cu Vecernia, duce inevitabil la o inversare a consecutivității Laudelor, ajungând la o caricatură de genul: *Ceasul IX – Vecernia – Utrenia – Ceasul I – cina – Pavecernița (cu „pravila comună” și „Rugăciunile de seara”) – somnul – („Rugăciunile de dimineață”) – Miezonoptica – (Tedeum și/sau Acatist) – Ceasul III – Ceasul VI – Liturghia – (un alt Tedeum sau Acatist)*⁷. În afară de aceste slujbe, mănăstirile mai mari au și rânduiala „psaltirii neîncetate”⁸ și, bineînțeles, foarte multe „ascultări”⁹, ceea ce-l lipsește pe monah de programul particular de chilie – lucru de neconceput pentru orice

---

³ În trecut Ceasurile se citeau la orele corespunzătoare ale zilei: Ceasul I – orele 6.00, Ceasul III – orele 9.00, Ceasul VI – orele 12.00 și Ceasul IX – orele 15.00. Atât psalmii, cât și troparele și rugăciunile fac trimitere la respectivele ore din zi.

⁴ Și astăzi, la multe mănăstiri din Athos, așa cum am explicat și în nota precedentă, Liturghia se face imediat după Ceasul I, după care călugării se odihnesc o oră-două, apoi săvârșesc Ceasurile III și VI.

⁵ A se vedea textul celor 12 rugăciuni din timpul Hexapsalmului.

⁶ Altfel spus, în loc de „închinare în duh și în adevăr”, avem „închinare în literă și în minciună”.

⁷ Cele trecute în paranteze nu se fac peste tot.

⁸ În majoritatea mănăstirilor mari și mijlocii din Biserica Rusă, precum și în unele mănăstiri românești, există practica citirii neîncetate a Psaltirii. Obștea este rânduită să citească pe rând din Psaltire, imitând vechile obști monahale egiptene. Aici însă trebuie să precizăm 3 lucruri: acolo unde se citea/cânta neîncetat Psaltirea, nu se făceau slujbe zilnice la biserică; rânduiala nu era considerată obligatorie și se practica doar în obștile foarte mari (cu sute sau chiar mii de monahi); monahismul studit și athonit nu a cunoscut niciodată această practică, punând în însăși rânduiala slujbelor câte 3 Catisme pe zi, adică o Psaltire pe săptămână.

⁹ Corect ar fi să le numim „slujiri” (în grecește „diakónima”). Bineînțeles că aceste slujiri sunt o manifestare a ascultării, nu înseamnă, însă, că slujirea în sine este ascultare, sau dacă slujești bine, ești și bun ascultător. Și ideea că „ascultarea e mai presus de post și rugăciune” trebuie înțeleasă nu în sensul că lucrul/slujirea ar fi mai presus de post și rugăciune, ci ascultarea ca lucrare duhovnicească de tăiere a voii proprii și supunerii voii starețului și celorlalți frați. Din păcate, toate acestea sunt serios schimonosite în monahismul din părțile noastre.

călugăr.¹⁰ Deci prin aceasta nu vreau să spun că monahii și creștinii de rând nu trebuie să se mai roage (ba din contra!), ci am scos în evidență faptul că pe alocuri, poate și prin influența unui tip mai special de comunism, nu se face diferență între rugăciunea comună, a Bisericii și cea particulară, care diferă de la un om la altul atât în cantitate, cât și în calitate.

3. Această schemă a Laudelor, deși e practică pe scară largă în mai toată Biserica Rusă, este de-a dreptul ridicolă. Și accentul nu mai cade pe timpul și felul în care se săvârșește fiecare Laudă în parte¹¹, ci pe faptul că ea trebuie obligatoriu săvârșită, indiferent la ce oră sau cu ce „viteză”. Mai mult decât atât, dacă e să analizăm lucrurile în profunzime, schema redată mai sus conține de fapt 4-6 „Utrenii” într-o singură zi liturgică, unele mai incomplete ca altele, dintre care 2 se săvârșesc seara și alte vreo 3 dimineața. Aici avem în vedere „schema utreniei” din punct de vedere istoric, când în catedralele și parohiile din Bizanț aceasta se rezuma la câțiva psalmi și un „Kontakion”¹², adică un imn **Acatist** (Utrenia + Acatist = 2 Utrenii: una monahală și una veche parohială¹³). În mănăstirile din orașele bizantine, conform tradiției Mănăstirii Stoudion (sec. IX-XII), Utrenia era alcătuită din câțiva Psalmi, 2-3 Canoane și Doxologia citită, aproape așa cum este în prezent Utrenia zilelor de rând. Cei care, din anumite motive, nu frecventau Utrenia (aproape nocturnă), mai ales în cazul în care doreau să se împărtășească la Liturghia din acea zi, trebuiau să citească de cu seară la chilie cele 3 Canoane ale Utreniei sau altele asemănătoare¹⁴. Așa s-a ajuns la acea „pravilă comună” din 3 Canoane¹⁵ (în cadrul **Pavecerniței**), care în Biserica Rusă „e ridicată la nivel de dogmă și care dublează practic Utrenia. **Tedeumul** „de tip rusesc”, de asemenea, este o „utrenie în miniatură”, care nu conține nimic din Utrenia propriu-zisă, decât „Dumnezeu este Domnul...” cu troparele zilei + o Evanghelie (citită exact ca la Utrenie) + stihurile dintre troparele Canoanelor, care se cântă foarte solemn de către preot apoi de strană,

---

¹⁰ Toate regulile monahale vechi și noi acordă o atenție deosebită lucrării duhovnicești de la chilie, unde monahul în intimitate cu Dumnezeu sporește duhovnicește. De aceea monahismul athonit (și orice formă veche de monahism) nu concepea ca monahii să stea câte 2-3 într-o chilie, ci obligatoriu singuri. Mai mult decât atât, partea principală a canonului de rugăciune și lectură duhovnicească e lăsată pentru lucrarea de chilie și nu este făcută în public. Slujbele comune sunt doar cele care gravitează în jurul Liturghiei și sunt ca o pecetluire a pravilei particulare.

¹¹ În trecut fiecare Laudă se săvârșea la ora ei și monahii preferau rugăciuni mai scurte și mai dese. Între aceste momente comune de rugăciune, fiecare dintre ei avea lucrarea rugăciunii lăuntrice (a minții/inimii).

¹² Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Poezia iconografică*, București, 1937.

¹³ Excepția din Sâmbăta Săptămânii a V-a a Postului Mare de fapt confirmă regula enunțată, pentru că Triodul deja redă suprapunerea acestor două tipuri de Utrenie, realizată în sec. XI-XIII.

¹⁴ Cf. „Pravila lui Nicodim Sachelarie”.

¹⁵ În mănăstirile rusești și parțial în cele românești, se obișnuiește ca monahul să citească zilnic Canonul de pocăință (alcătuit pentru uzul mirenilor, nu al călugărilor), Canonul Născătoarei de Dumnezeu (din primul Paraclis sau altul) și Canonul către Sf. Înger Păzitor. Dacă monahul urmează să se împărtășească, la cele 3 canoane el trebuie să adauge Canonul și Rugăciunile înainte de Împărtășire. În Sfântul Munte Athos o astfel de pravilă nici nu este cunoscută. Athoniții citesc vineri și sâmbătă seara la Pavecerniță Canonul înainte de Împărtășire, pentru că în zilele următoare se împărtășește toată obștea, iar în restul zilelor chiar și acest Canon se citește în particular.

adică antifonic. Dar culmea e că tocmai aceste stihuri nu existau în vechea rânduială a Utreniei, în care Canoanele cântate antifonic erau intercalate de „Cântările lui Moise”¹⁶. Mai trebuie să spunem că „**Rugăciunile de dimineață**” și „**de seară**” așa cum le avem în cărțile de rugăciuni, mai nou și în Ceaslov, sunt de fapt varianta mirenească („domestică”) a Laudelor monahale corespunzătoare. În nici o mănăstire cu tradiție liturgică autentică nu veți întâlni să se facă și Pavecernița și Rugăciunile de seară (care în Ceaslovul original nici nu există). La fel e și cu Rugăciunile de dimineață, care sunt o „utrenie” pentru oamenii din lume, ce nu au slujbele zilnice la biserică. Acestea pot fi citite și de monahi atunci când se află în afara mănăstirii și nu pot participa la slujbe.

4. Astfel, putem afirma că unirea zilnică a Utreniei cu Vecernia este o anomalie liturgică și logică, care nu se justifică nici în mănăstiri, nemaivorbind de parohii, unde așa-zisa „priveghere” este o bătaie de joc elementară, în care totul se scurtează și se citește, respectând formal o schemă care e doar „literă”, dar nu și „duh”. Constatăm că impunerea tipicului monahal în parohiile din Biserica Rusă a avut efect negativ în primul rând asupra mănăstirilor, căci parohiile oricum nu aveau cum să respecte un Tipic care nu le era firesc, au scurtat extrem de mult slujbele. Mănăstirile, la rândul lor, au preluat același obicei de dragul realizării uniformizării tipiconale între mănăstiri și parohii. Prescurtările au fost condiționate nu doar de slăbirea râvnei pentru rugăciune, ci și de „inflația acatistelor” și „populismul pomenirilor cu voce tare” care trebuiau să-și facă loc între Laudele Ceaslovului. Așa s-a ajuns ca în Biserica Rusă să se citească practic totul – stihurile la „Doamne strigat-am”, Stihoavna, Sedelnele, Laudele, nemaivorbind de Canoane – deși toate acestea trebuie cântate¹⁷. Psalmii Polieleului 134 și 135, care de asemenea trebuie cântați integral, au ajuns să fie reduși la primul și ultimul verset din fiecare, adică 4 stihuri în total.¹⁸ O soartă asemănătoare a avut-o și Psalmul 103 de la începutul Vecerniei, prima stihologie a Catismei I: „Fericit bărbatul”, Psalmul 102 de la Liturghie¹⁹ ș.a.

5. Se pare că cele spuse până acum nu lămuresc problema, ci mai mult o încurcă, pentru că apare întrebarea firească: Ce-i de făcut? Răspunsul la această întrebare nu este deloc simplu. Consider că, în primul rând, parohiile și mănăstirile trebuie să aibă două tipicuri diferite. Grecii, românii, sârbii, bulgarii ș.a. au implementat acest sistem pe parcursul sec. XIX, iar rușii au încercat să-l realizeze prin Soborul din 1917-1918, însă din

---

¹⁶ Exact așa se face și în prezent în Sfântul Munte, când cântările biblie (numite ireal „ale lui Moise”, căci doar primele 2 sunt ale lui Moise) se cântă întreg anul, pentru că irmoasele și troparele sunt compuse pentru a fi combinate cu aceste cântări biblice.

¹⁷ În BOR, cu excepția Canoanelor, acestea se cântă. În mănăstiri Canoanele se citesc integral (fără scurtări), iar în parohii acestea nu se pun aproape niciodată, ci se cântă doar Catavasiile. La fel se face și în parohiile grecești. Aceste rânduiele corespund cu așa-numitul tipic parohial al lui Konstantinos și Violakis (sec. XIX).

¹⁸ În BOR se cântă 8 stihuri, adică câte 4 din fiecare Psalm. În Athos de fiecare dată Psalmii se cântă integral.

¹⁹ La Liturghie rușii cântă doar 8 stihuri din acest Psalm, iar românii – unul singur.

cauza Revoluției și a evenimentelor nefaste care au urmat nu s-a reușit acest lucru. Și ar fi stupid să considerăm că „Dumnezeu a împiedicat acest lucru”, din moment ce până în sec. XIII întreaga Biserică²⁰ a avut 2 variante de Tipic destul de diferite: unul catedral-parohial, cu slujbe mai scurte și altul mănăstiresc, cu slujbe mai lungi; și această deosebire este absolut firească. În al doilea rând, cred că **mănăstirile** ar trebui să revină la sistemul Laudelor așa cum este el prevăzut în Ceaslov și Tipic, respectând ordinea și orele de săvârșire a lor, fără a le îngreua cu tot felul de rânduieți secundare. **Seara** trebuie să se facă *Ceasul IX cu Vecernia, apoi cina și Pavecernița cu canonul Născătoarei rânduieți de Tipic*. După aceasta să se meargă la chilie, întrucât Tipicul interzice orice discuție sau lucrare după Pavecerniță. **Dimineața** (pe la 4.00²¹) trebuie săvârșite *Miezonoptica, Utrenia, Ceasurile și Liturghia*. Toate trebuie rânduieți în așa fel, încât obștea să participe la toate slujbele sau cel puțin la Vecernie și Liturghie, dar nu cum fac unii stareți (și din Rusia, și din România) care îi obligă pe monahi să vină la Acatist, iar în timpul Liturghiei îi trimit la lucru. Nu mai zicem că monahii ar trebui să se împărtășească cel puțin de 2 ori pe săptămână, participarea la programul liturgic devenind necesară și obligatorie.

6. De mai multe ori am fost întrebat despre **schema unui tipic parohial** și probabil a venit timpul să scriu câteva repere, care pot fi detaliate. Cel mai potrivit ar fi ca în parohii **seara** să se săvârșească *Vecernia cu o scurtă predică + Pavecernița mică cu Canoanele Utreniei încadrate* (pentru a scurta „în mod cinstit” Utrenia²²), iar în timp ce se citește Canoanele, preotul să spovedească pe cei care a doua zi urmează să se împărtășească²³. Dacă sunt prea mulți la Spovedanie, slujba poate fi continuată cu citirea Canonului înainte de Împărtășanie. **Dimineața**, pe la 8, să fie săvârșită *Utrenia (fără Canoane, ci numai cu Cătăsiile), un Ceas²⁴ și Liturghia*. Mai mult decât atât, aș propune ca la Vecernie și Utrenie să se citească câte o Cătăsmă întreagă, luate toate la rând: de la 1 la 20. Ținând cont că mai sunt și sărbători în timpul Săptămânii, în două luni sau chiar mai puțin, va fi citită întreaga Psaltire. Sistemul împărțirii Cătăsmelor câte 3 în fiecare zi (când duminica avem de fiecare dată Cătăsmele 1-3), este pentru mănăstiri, unde slujbele sunt zilnice, pentru parohii, însă, acest sistem nu poate fi valabil. În parohii, un accent deosebit trebuie

---

²⁰ În Biserica Rusă, tipicul catedral-studit a fost în vigoare până spre sfârșitul sec. XIV – încep. sec. XV.

²¹ Mă refer mai mult la zilele de rând. În duminici și sărbători slujba se poate face cu 2 ore mai târziu.

²² Mai ales că acestea nu conțin texte care ar vorbi despre dimineață.

²³ Bineînțeles, nu e vorba doar despre cele 4 Posturi, ci de împărtășirea săptămânală a credincioșilor, chiar dacă nu este obligatoriu ca fiecare care se împărtășește să se și spovedească săptămânal. Spovedania poate fi făcută la 2-3 săptămâni, iar împărtășania – în fiecare săptămână.

²⁴ Ceasurile nu sunt Laude parohiale, ci unele monahale, care se citeau mai ales când nu era Liturghie și, de obicei, se anulau când era Liturghie. Tipicul Catedralei Sf. Sofia din Constantinopol avea o rânduială combinată a Ceasului III și VI, numită „Tritoekti”, iar Ceasului I nu se punea niciodată, pentru că timpul și scopul lui se suprapune cu cel al Utreniei. În prezent, citirea unui Ceas este necesară pentru a lungi timpul pentru pomenirile de la Proscomidie și pentru a face căderea de la sfârșitul acesteia. În Biserica Greacă însă, a devenit o regulă ca Proscomidia să fie încheiată la Laude, iar Liturghia să înceapă imediat după Doxologie. Tendința se observă și în Biserica Bulgară și cea Română.

pus pe predică și pe cântarea în comun a credincioșilor, cel puțin a cântărilor mai importante.

7. Modul de a scurta Utrenia prin transferul Canoanelor ei la Pavecerniță, poate fi implementat și în mănăstiri, dând o logică obiceiului de a citi 3 Canoane la Pavecerniță și lăsând totuși pravila particulară spre a fi săvârșită la chilie într-un mod personalizat (așa cum se face în toată lumea ortodoxă, cu excepția Bisericii Ruse). În felul acesta s-ar putea reveni la cântarea a cât mai multe tropare și stihiri din slujbă, iar toate elementele Utreniei care vorbesc de „scularea din somn”, „răsăritul soarelui”, „arătarea luminii” etc. să fie citite și cântate dimineața, în locul lor firesc și „nemincinos”. Totodată, lungimea slujbelor de seara și dimineață ar fi mai echilibrate, așa încât să poate participa la ele cât mai mulți, pentru că în realitate doar câțiva călugări sau maici stau în biserică la slujbă, iar restul au diferite „ascultări” mai mult sau mai puțin importante și urgente.

8. **Problema săvârșirii Vecerniei dimineața** e mai complicată, întrucât această Vecernie este legată uneori de Liturghie și de împărtășirea cu Sfintele Taine, care se face doar pe nemâncate. Istoric însă, de fiecare dată când se vorbește despre faptul că Liturghia este unită cu Vecernia, trebuie să înțelegem că Liturghia avea loc după masă, spre seară. Această rânduială, care doar în Joia Mare are o motivație logico-istorică (pentru a aminti Cina de Taină) a apărut din râvna monahală de a posti până spre seară (orele 15-16) și abia apoi să se împărtășească cu Sfintele Taine, căci chiar și împărtășirea dimineața era considerată o încălcare a postului aspru. În parohii însă, unde lumea muncește (uneori foarte greu) toată ziua, rânduiala niciodată n-a putut fi aplicată așa cum a fost concepută. Vecernia cu Liturghia erau mutate fie dimineață, ceea ce este lipsit de sens, fie erau mutate prea târziu (orele 18-19), când lumea încheie serviciul și poate ajunge la biserică, fiind obligați să țină un post chiar mai prelungit decât monahii. Și alegând „litera” în locul „duhului”, s-a generalizat varianta slujirii Vecerniei dimineața în tot Postul Mare, chiar și atunci când aceasta nu este unită cu Liturghia. Prin sec. XIX acest obicei s-a generalizat și în mănăstiri, și foarte puțini în prezent încearcă o revenire la normalitate (aproape imposibilă), ajungând să slujească Liturghia Darurilor Înaintesfințite seara târziu²⁵ când, cel puțin în luna martie, este deja noapte or, regula este: „la apusul soarelui”. Alții combină această Liturghie cu Obednița²⁶ sau alte rânduieli de dimineață – oricum anormalitatea slujirii Vecerniei dimineața este sesizată, iar cei care Îi slujesc conștient lui Dumnezeu nu rămân indiferenți.

---

²⁵ Tendința este foarte clară în Grecia, în diaspora occidentală și în eparhii ale BOR.

²⁶ În trecut Obednița era o rânduială monahală (fără preot) de împărtășire cu Sfintele Taine, deci tot un fel de Liturghie a Darurilor Înaintesfințite. Și dacă se dorește ca Liturghia Înaintesfințitelor să fie săvârșită dimineața, cel mai logic ar fi ca ea să fie combinată anume cu Obednița, și nu cu Vecernia.